

ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття «принцип» у перекладі з латинської мови означає «початок», «першооснова», «первинність». Принципи права притаманні будь-якій правовій системі, вони виступають в якості своєрідної конструкції, на якій базуються і реалізуються не тільки окремі норми права, інститути і галузі права, а й вся система права. Як правило, принципи права закріплюються або в законодавчих актах, або ж відображаються у змісті правових норм, вони є основним орієнтиром усієї правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності державних органів. Принципи права — це основні засади, вихідні ідеї, положення, що відображають зміст права, його сутність і призначення у суспільстві, визначають спрямованість правового регулювання і поширюються на усіх суб'єктів права [4].

Принципи права як керівні ідеї для законодавця визначають шляхи вдосконалення правових норм [1].

Питання принципів права у правовій науці розглядалися у наукових працях таких вчених як С. Алексєєв, М. Байтін, О. Зайчук, Р. Іванов, А. Колодій, Є. Лукашова, В. Нерсєсянц, Н. Оніщенко, С. Погребняк, П. Рабінович, О. Скакун.

Виходячи із неабиякого значення правових принципів, можна сказати, що якість законів та ефективність правового регулювання багато в чому залежать від того, наскільки досконало в них сформульовано й розкрито такі принципи.

Принципи — це основоположні ідеї (вимоги), що визначають у своїй сукупності ідеальну конструкцію (модель) держави, яка називається правовою. Їх формування обумовлено об'єктивними і суб'єктивними факторами: рівнем розвитку культури, науки, освіти та інших елементів; морально-духовним потенціалом суспільства; наявністю або відсутністю стабільного механізму реалізації правових засад у діяльності державних органів; ступенем освоєння конкретною людиною права як власної свободи [1].

Принципи права як керівні ідеї та засади відіграють важливу роль в процесі кодифікації законодавства. Під кодифікацією розуміють вид систематизації, який передбачає перероблення норм права за змістом та його систематизоване, науково обґрунтоване викладення у новому законі [5].

Як зазначає І. Спасибо-Фатєєва, в Україні нині склалася непроста ситуація у сфері кодифікації, поєднана з наполегливим небажанням розглянути цю проблему системно, з позиції теорії права в цілому [8]. Автор зазначає, що сьогодні великого значення набуває відслідковування практичної дії кодифікаційних законів; аналіз їх впливу на практику та взагалі — соціальних наслідків їх ухвалення; співвідношення з іншими актами законодавства й вироблення на цій основі пропозицій щодо їх подальшого існування тощо.

Аналіз наукових джерел різного часу дозволяє дійти висновку про те, що питання принципів кодифікації законодавства на даний час є недостатньо відпрацьованим, незважаючи на те, що ряд авторів у своїх працях приділяли цьому чимало уваги. Так, А. Піголкін до основних принципів організації обліку законодавства відносить: 1) повноту інформаційного масиву, яка забезпечує фіксацію та надання всього обсягу довідкової інформації, відсутність прогалин в інформаційному масиві; 2) достовірність інформації, яка заснована на використанні офіційних джерел оприлюднення нормативних актів, а також на своєчасній фіксації внесених змін; 3) зручність користування, що є необхідним для оперативного та якісного пошуку певних відомостей про право [6].

В. Сивицьким було запропоноване виділення двох груп принципів систематизації — вимоги до результату систематизації та вимоги до процесу систематизації [7]. При цьому вимогами до результату систематизації, на його думку, є повнота, детальність та зрозумілість регулювання, зручність користування системою нормативно-правових актів та правових норм, єдність норматив-

но-правового масиву, відсутність у ньому протиріч; вимогами до процесу систематизації, у свою чергу, виступають плановість, своєчасність, нормативне регулювання процесу, організаційна та фінансова забезпеченість, політична згода [7].

Принципи кодифікації — це прикладні принципи, узагальнюючі ідеї законодавчого виразу норм права. Це норми планування, прогнозування, використання різних прийомів законодавчої техніки, експертизи законопроектів.

Основоположне значення для кодифікації права має принцип конституційності і законності, який означає, що всі дії уповноважених органів з підготовки та прийняття кодифікаційних актів, а також самі ці акти повинні ґрунтуватися на Конституції і відповідати їй. Крім цього, принцип законності вимагає відповідності змісту кодифікованих актів норм, що регулюють важливі сфери суспільних відносин.

Принцип об'єктивності при здійсненні кодифікації права нерозривно пов'язаний з попереднім принципом. Підставою для здійснення кодифікації є об'єктивні дані, що характеризують суспільні процеси, а також практика нормативно-правового регулювання суспільних відносин у тій чи іншій сфері законодавства. Саме об'єктивні обставини викликають необхідність створення акта кодифікації, а не суб'єктивний розсуд певної посадової особи. При кодифікації повинні бути використані всі наявні можливості для виявлення різних обставин, які слід врахувати в процесі кодифікації, щоб найбільш повно і чітко врегулювати всі сторони того чи іншого процесу або явища в акті кодифікації. Тільки глибоке вивчення об'єктивних законів суспільного розвитку, активне і вміле їх використання в правовому регулюванні дає позитивні результати. Недотримання цього правила або спроба регламентувати суспільні відносини всупереч дії об'єктивних закономірностей неминуче призводять до невдач і прорахунків у нормативно-правовому регулюванні.

Принципи кодифікації можуть мати й суто науковий характер. У них узагальнюються основні закономірності законодавчого конструювання правових норм. До останніх, зокрема, відноситься реалізація принципу системності на всіх рівнях кодифікації законодавства. Згідно з принципом системності при здійсненні кодифікації кожна правова норма повинна бути співвіднесена з іншими нормами права, з нормами іншої галузевої приналежності, передусім з конституційними і міжнародними нормами [2].

В процесі кодифікаційної діяльності здійснюється перегляд чинного законодавства. Кодифікація означає якісний стрибок від старого до нового стану в розвитку того чи іншого його структурного підрозділу.

Кодифікація законодавства є реальним засобом вирішення поставлених завдань щодо приведення в порядок правової системи, різкого скорочення кількості відомчих інструкцій, роз'яснень, методик і т.п., які не завжди відповідають чинному законодавству.

Правові приписи, що пройшли перевірку часом і довели свою життєздатність щодо сформованих суспільних відносин, органічно включаються до складу нормативного акта, який створюється в результаті кодифікації законодавства. Таким чином, реалізується принцип наступності та оновлення при створенні кодифікованих актів. Дана властивість кодифікаційної діяльності в ряді випадків закріплюється в нормативному порядку. Разом з тим, поряд з переробленими нормами, кодифікаційний акт завжди містить правові приписи, що видані вперше [2].

Важливе значення для проведення кодифікаційної обробки законодавства має принцип демократизму. У той же час успішне втілення цього принципу в кодифікаційному процесі залежить насамперед від ступеня прояву демократичних засад у діючій системі правотворчих органів, тобто від того, яку роль відіграють громадяни, громадські об'єднання в їх формуванні, в підготовці та прийнятті цими органами окремих нормативних актів. Так, принцип демократизму зобов'язує виносити на обговорення громадськості проекти кодифікованих актів, залучати громадян до безпосередньої участі у виробленні нових законодавчих актів.

Принципового значення в сучасних умовах у зв'язку з масштабною кодифікаційною діяльністю набуває ствердження на всіх її етапах наукового підходу. Науковий підхід до підготовки та прийняття кодифікаційних актів покликаний забезпечити їх відповідність потребам поступового розвитку ринкової економіки і культури, досягнень науки і техніки, обліку техніко-економічних та статистичних даних, можливих соціальних наслідків їх застосування. Реалізація даного прин-

ципу є необхідною умовою належної ефективності всього права, його високого організуючого і виховного значення.

Слід виділити ще один принцип — принцип планування при створенні актів кодифікації. Використання принципу планування при створенні актів кодифікації в процесі правотворчого процесу сприяє і сприятиме в майбутньому вдосконаленню діяльності по створенню актів кодифікації. Планування кодифікації законодавства обумовлюється насамперед вимогою координації правотворчої діяльності з перспективними планами економічного і соціального розвитку країни. Крім того, потреба планування викликана закономірностями функціонування самого права, необхідністю встановлення оптимального співвідношення між стабільністю чинного законодавства, з одного боку, і його динамізмом — з іншого, вимогами скорочення необґрунтованого зростання кількості нормативних актів, підвищенням їх узгодженості, посилення в регулюванні суспільних відносин ролі закону. Таким чином, цілі планування розвитку законодавства в основному співпадають з цілями кодифікації і досягаються значною мірою в процесі її здійснення.

Такі основні принципи кодифікаційної діяльності держави, які характеризують природу і зміст цієї діяльності, перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності один з одним і в своїй єдності забезпечують здійснення цілей кодифікації законодавства. Окрім цього слід відзначити, що принципи — досить складна наукова і правова категорія. У законотворчій діяльності при кодифікації необхідно керуватися науково обґрунтованими основоположними ідеями, їх слід реалізовувати в системі правових приписів при розробці конкретних законопроектів.

Однією з цілей кодифікації є досягнення якості кодексу, від чого значною мірою залежить ефективність його дії. Якість кодексу визначається його змістом. Проте зміст завжди втілюється в певну форму. Саме від її досконалості залежить простота і стрункість кодексу, логічність розміщення статей у главах, чіткість формулювань і, як результат, — його якість і доступність, адже його норми застосовують не лише судді, прокурори, адвокати, інші професіонали з юридичною освітою, а й пересічні громадяни. Нечіткість формулювання статей кодексу, складність їх побудови, відсутність легальних визначень юридичних понять, інші недосконалості форми кодексу — це потенційне джерело порушень законодавства, а отже, і виникнення спорів.

Ясність, точність формулювань, доступність для сприйняття норм кодексу забезпечується рядом прийомів, що застосовуються при його підготовці та вдосконаленні, зокрема: розмір статті, визначення юридичних понять, мова кодексу, відсилання до інших норм тощо.

Отже принципи кодифікації — це обов'язкові вимоги, реалізація яких дозволяє суб'єктам кодифікації досягнути поставленого результату по приведенню системи правових актів у збалансовану й придатну для користування систему.

Підсумовуючи, доречно підкреслити, що принципи права виконують вагомую роль у регулятивному впливі права на суспільні відносини. Ці принципи слугують загальними орієнтирами у правотворчості та правозастосуванні [3], вони є важливою складовою правової матерії і виступають її фундаментом. Тому науковий ґрунтовний аналіз основних закономірностей функціонування правових принципів є центральним завданням науковців і потребує подальшого дослідження.

Використана література:

1. *Алексеев С. С.* Теория государства и права / С.С. Алексеев, С.И. Архипов. — М.: Норма, 1998. — 456 с.
2. *Костенников М. В.* Принципы кодификации административного права России / М. В. Костенников, А. В. Куракин // Право и политика. — М.: Нота Бене, 2001. — № 6. — С. 4-9.
3. *Кравчук М. В.* Теория держави і права (опорні конспекти): [навч. посіб.] / М. В. Кравчук.— К.: Атіка, 2003. — 289 с.
4. *Кириченко В. М.* Теория держави і права: модульний курс: [навч. посіб.] / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 264 с.
5. *Перевалов В. Д.* Теория государства и права : [учебник] / В. Д. Перевалов. — М.: Норма, 2008. — 379 с.
6. *Пиголкин А. С.* Теория государства и права: [учебник] / А. С. Пиголкин. — М.: Городец, 2003. — 544 с.

7. *Сивицкий В. А.* Систематизация конституционно-правовых актов РФ: форма, технология, объекты / В. А. Сивицкий // Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование. — Н. Новгород: Юрист, 2001. — С. 341-353.

8. *Спасибо-Фатеева И.* Методологічні витoki кодифікацій: потреби, обґрунтованість, кон'юнктурність / І. Спасибо-Фатеева // Право України. — 2009. — № 8. — С. 62-71.

Вергелес Д. Є. Основоположні принципи кодифікації законодавства.

Стаття присвячена принципам кодифікації законодавства. Пропонується до розгляду класифікація принципів, визначення поняття принципів кодифікації та основні їх риси.

Ключові слова: право, кодифікація, принципи права, законодавство.

Вергелес Д. Е. Основополагающие принципы кодификации законодательства.

Статья посвящена принципам кодификации законодательства.

Предлагается к рассмотрению классификация принципов, определение принципов кодификации и основные их черты.

Ключевые слова: право, кодификация, принципы права, законодательство.

Vergeles D. The Fundamental Principles of Legal Codification.

The principles of codification are mandatory required. Its implementation helps to achieve results in systemizing legal acts into suitable system for use. They are coherence to each other and ensure the objectives of law codification.

The principles of codification are applicable principles that summarize the idea of law expression. The principles of codification determine the expression rules of legal norms. Among them are norms of planning, forecasting, using different methods of legislative technique and expertise.

The principles serve as a kind of supporting structure for entire system as well as for legal acts, institutions or fields of law. The principles are the main guide for lawmaking and law enforcement. The level of consistency, stability and efficiency is strictly depends on level of compliance to the principles of legal system. The principles of law promote internal unity and interaction of various sectors and institutions of law and legal relations, subjective and objective law.

The lawmaking codification should be guided by scientifically based fundamental ideas. These ideas shall be implemented in the system of legal regulation of specific legislation.

Summarizing the above mentioned, it is important to underline that the principles of law play important role in the regulatory impact of law onto social relations. These principles serve as general guidelines in the law-making and enforcement. Therefore, scientific detailed analysis of basic legal principles functioning is a main aim for further scientific research.

Key words: law, codification of legal principles, legislation.